

Пілотні Проекти Соціальної Допомоги

Пілотний проект № 4

**Підвищення інституційної спроможності,
правового забезпечення та розширення функцій
інституту державних соціальних інспекторів щодо
супроводу соціально вразливих сімей**

CASE Україна

Листопад 2010

Зміст

1. Інститут державних соціальних інспекторів
2. Проблеми в діяльності державних соціальних інспекторів
3. Завдання та заходи, виконані в рамках Проекту
4. Міжнародний досвід: «Соціальні інспектори» в різних країнах
5. Міжнародний досвід: Основні моделі організації систем соціального захисту
6. Міжнародний досвід: Протидія шахрайству
7. Міжнародний досвід: Протидія шахрайству - Великобританія
8. Рекомендації: Підвищення інституційної спроможності, правового забезпечення та розширення функцій інституту державних соціальних інспекторів
9. Рекомендації: Впровадження дієвого інструментарію політики протидії шахрайству
10. Рекомендації: Удосконалення процедур звернення по допомогу
11. Рекомендації: Запровадження бальної оцінки умов життя заявників

- Інститут соціальних інспекторів було створено у 2001 році
- Головним завданням інституту є перевірка правильності призначення соціальної допомоги (СД)
- Соціальні інспектори виконують наступні функції:
  - здійснюють обстеження умов життя заявників;
  - виконують випадкові перевірки справ одержувачів допомоги;
  - проводять інформаційно-роз'яснювальну роботу.
- Повноваження соціального інспектора здебільшого зводяться до збору інформації про заявників та одержувачів з метою інформування комісій.

Проблеми в діяльності державних соціальних інспекторів

- **Немає єдиного критерію визначення нужденності сім'ї => соціальні інспектори покладаються на суб'єктивне судження про рівень життя заявника**
- **Система визначення показників ефективності роботи місцевих УПСЗН не визначена => система заохочень працівників управлінь дуже слабка**
- **Не вистачає відповідного підрозділу у МінПраці, який би безпосередньо займався координацією роботи соцінспекторів та підвищенням його інституційної спроможності; з одного боку, соцінспектори повинні контролювати правильність призначення соціальної допомоги та робити відповідні перевірки, з іншого – повинні проводити пошук нужденних сімей та визначати причини нужденності => така різноплановість призводить до низької ефективності роботи**
- **Виконання покладених на державного соціального інспектора функцій вимагає високої кваліфікації => водночас матеріальне заохочення та слабка система підвищення кваліфікації не дозволяє тримати кваліфікаційний рівень соцінспекторів на достатньому рівні**

Проблеми в діяльності державних соціальних інспекторів (2)

- Звітність щодо проведення перевірок та результати цих перевірок не аналізується. Поглиблений аналіз звітності та дійове реагування на стан справ відсутні
- Навантаження соціального інспектора значне, що призводить до зниження ефективності його роботи
- Матеріально-технічне забезпечення соцінспекторів недостатнє
- Відсутній уніфікований програмно-аналітичний комплекс та база даних одержувачів різних видів СД, пільг та соціальних послуг
- Відсутність нормативної бази та програмного забезпечення, що б дозволило здійснювати обмін інформацією в електронному форматі в режимі реального часу
- Висока плинність кадрів

Завдання та здійснені заходи Проекту

- Основним завданням проекту було:
  - Підвищення інституційної спроможності, правового забезпечення та розширення функцій інституту державних соціальних інспекторів щодо супроводу соціально вразливих сімей
- В рамках проекту для виконання поставленого завдання було досліджено й проаналізовано:
  - (а) Світовий досвід діяльності соціальних інспекторів;
  - (б) Міжнародний досвід боротьби з шахрайством;

Завдання та здійснені заходи Проекту (2)

(в) Підготовлено рекомендації щодо підвищення інституційної спроможності, правового забезпечення та розширення функцій інституту державних соціальних інспекторів

(г) Апробовано метод непрямої оцінки доходу для цілей відбору підозрілих випадків для обстеження матеріально-побутових умов заявників/отримувачів

(д) Розроблено та апробовано додаток до акту обстеження матеріально-побутових умов

(е) Підготовлено пропозиції щодо удосконалення процедур звернення по допомогу

(є) Підготовлено "Методичні рекомендації для використання в роботі головними державними соціальними інспекторами та державними соціальними інспекторами"

Міжнародний досвід: «Соціальні інспектори» в різних країнах

- Аналіз досвіду інших країн показав, що в світовій практиці (серед тих країн, які ми розглядали) не існує аналогів інституту соціальних інспекторів у тій формі, в якій вони існують в Україні
- Використовуються або соціальні працівники, які покликані визначати нужденні сім'ї та допомагати їм (наприклад, в країнах Східної Європи)
- ...або інспектори, які займаються виключно боротьбою із шахрайством (як-от у Великобританії)
- Порівняльний аналіз показав, що в Україні на соціальних інспекторів покладено значні обов'язки, водночас не надано відповідних повноважень

Міжнародний досвід: основні моделі організації систем соціального захисту

- В країнах ЄС домінують чотири основні моделі соціального захисту: континентальна, південноєвропейська, скандинавська і англосаксонська
- **Континентальна модель**
  - передбачає існування жорсткого зв'язку між рівнем соціального захисту і тривалістю трудової діяльності
  - фінансується з внесків застрахованих осіб (у Німеччині страхування по старості та інвалідності, страхування на випадок тимчасової втрати працездатності та страхування від нещасного випадку на виробництві)
  - спирається на постулат про те, що суспільство в особі свого уповноваженого представника, або «соціальна держава», несе відповідальність за добробут кожного громадянина незалежно від причин, з яких він потрапив у скруту
  - щедрість системи дестимулює працівників, оскільки середня зарплата не набагато вища від соціальних виплат

Міжнародний досвід: Основні моделі організації систем соціального захисту (2)

- **Південноєвропейська модель**
  - рівень соціального забезпечення у цій моделі є низьким
  - сім'ї та іншим інституціям громадянського суспільства відводиться значна роль у системі соціального захисту
  - структура соціальних виплат асиметрична – основну частину займають пенсії
  - існує проблема значного тіньового сектору економіки
- **Скандинавська модель**
  - характеризується високим рівнем соціальних виплат
  - соціальні послуги надаються незалежно від соціального статусу, зайнятості та сплати страхових внесків
  - базується на принципі «прав та обов'язків»
  - отримувачі допомоги повинні активно шукати роботу та погоджуватись на адекватні пропозиції до працевлаштування
  - система практикує індивідуальний підхід до кожного заявника
  - система дуже дорога для утримання

Міжнародний досвід: Основні моделі організації систем соціального захисту (3)

- **Англосаксонська модель**
  - базується на принципі універсальності, тобто охопленні всіх громадян, що потребують матеріальної допомоги
  - базується на принципі однорідності та уніфікованості соціальних послуг, тобто однакових для всіх умов призначення СД і надання послуг
  - зорієнтована на повернення заявників до трудової діяльності
  - система зорієнтована на масового користувача (тобто визначені чіткі стандартизовані процедури)

Міжнародний досвід: Протидія шахрайству

- **Визначення шахрайства: у таких країнах, як Великобританія, Австралія, Нова Зеландія та інших шахрайство офіційно визнано злочином**
- **У західному суспільстві плекається нетерпимість до шахрайства**
- **Найкращий досвід протидії шахрайству накопичено у Великобританії, так званий «золотий стандарт»**
- **Усі інші країни намагаються наслідувати систему протидії шахрайству Сполученого Королівства**
- **На теренах колишнього СРСР та Східної Європи основна увага приділяється не шахрайству, а питанням протидії корупції, оскільки збитки суспільства від корупції набагато більші, ніж від шахрайських дій одержувачів соціальної допомоги**

Міжнародний досвід: Протидія шахрайству - Великобританія

- Система протидії шахрайству у Великобританії є комплексною та базується на трьох основних комплексах заходів: (а) запобігання шахрайству, (б) виявлення шахрайства, (в) стримування шахрайства.
- Запобігання шахрайству.
  - ✓ Інформаційно-роз'яснювальні кампанії для пояснення заявникам ризику, пов'язаного з одержанням СД шахрайським шляхом, а також прав і обов'язків одержувачів допомоги. Просвітницька робота часто спрямована на те, щоб суспільство сприймало шахрайство як злочин.
  - ✓ Перевірки, що передують початку виплати соціальної допомоги.

Міжнародний досвід: Протидія шахрайству - Великобританія (2)

- **Виявлення шахрайства**

- Масштабні звірки даних для визначення заявників/одержувачів, справи яких потребують подальшої детальнішої перевірки.
- Оцінювання, що базується на розрахунку ризиків (ризик-скоринг), результати якого беруться за основу подальшого аналізу (наприклад, аналіз справ, визначення бальних оцінок, профілювання заявників і отримувачів СД).
- Використання інформації третіх осіб (одержаної через Інтернет, гарячі телефонні лінії, від сусідів тощо).
- Регулярні перевірки виплат СД, контроль використання коштів.
- Вибіркові та періодичні перевірки справ одержувачів СД.
- Міжвідомчі заходи, спрямовані на забезпечення дотримання правил призначення СД.

- **Стримування шахрайства**

- Запровадження більш суворих штрафних санкцій і притягнення до відповідальності осіб, винних у шахрайстві.
- Повернення переплачених коштів.

Рекомендації: Підвищення інституційної спроможності, правового забезпечення та розширення функцій інституту державних соціальних інспекторів

Першочергові заходи:

- Підвищити статус державного соціального інспектора та престижність служби в інституції соціального інспектування шляхом надання соцінспекторам ширших повноважень, як-от припинення виплати допомоги чи то проведення «слідчих дій» у підозрілих справах, покращення матеріального забезпечення, створення достойних умов праці
- Підвищити ефективність обстежень матеріально-побутових умов сім'ї, що проводяться соціальними інспекторами, шляхом:
  - (a) зменшення кількості комісійних справ;
  - (b) запровадження механізму відбору підозрілих справ до обстеження на основі непрямої оцінки доходу заявника;
  - (c) запровадження бальної оцінки матеріально-побутових умов сім'ї та надання соціальному інспектору права виносити підозрілі справи на розгляд комісії.

Рекомендації: Підвищення інституційної спроможності, правового забезпечення та розширення функцій інституту державних соціальних інспекторів (2)

- **Проаналізувати можливість розроблення, створення і подальшого вдосконалення єдиної бази даних одержувачів усіх видів соціальної допомоги**
- **Створити систему професійного навчання державних соціальних інспекторів**
- **Розробити цілі, на досягнення яких повинні бути спрямовані зусилля соціальних інспекторів та показники досягнення цілей**
- **Запровадити дієвий моніторинг роботи державних соціальних інспекторів та широке висвітлення цієї роботи в засобах масової інформації**
- **Ухвалити єдиний Порядок співпраці державних соціальних інспекторів з соціальними службами різних відомств**

Рекомендації: Підвищення інституційної спроможності, правового забезпечення та розширення функцій інституту державних соціальних інспекторів (3)

Заходи на середньострокову перспективу

- 1) Радикальне переформатування діяльності інституту суцільного інспектування шляхом створення Державної соціальної інспекції з централізованою структурою та безпосереднім підпорядкуванням Міністру праці та соціальної політики**
- 2) Функції щодо визначення ступеня нужденності сімей, тобто попередній контроль, потрібно залишити в компетенції районних (міських) управлінь праці та соціального захисту населення**
- 3) Впровадження дієвого інструментарію політики протидії шахрайству**

Рекомендації: Впровадження дієвого інструментарію політики протидії шахрайству

- Ухвалення національної стратегії протидії шахрайству
- Удосконалення превентивних заходів
  - Запровадження формального визначення шахрайства
  - Проведення інтенсивної інформаційно-роз'яснювальної кампанії
  - Оприлюднення інформації про викриття шахрайства і шахраїв
- Упорядкування обов'язків соціальних інспекторів
- Навчання соціальних інспекторів

Рекомендації: Впровадження дієвого інструментарію політики протидії шахрайству (2)

- **Підвищення ефективності роботи з виявлення шахрайства**
  - Створення єдиного автоматизованого (комп'ютеризованого) реєстру отримувачів соціальної допомоги
  - Звірення даних
  - Оцінка ризиків
  - Створення технічних можливостей для повідомлення громадянами своїх підозр в шахрайстві
  - Перегляд підходу до проведення розслідувань
  - Перегляд системи матеріального заохочення соціальних інспекторів
  - Поліпшення умов роботи соціальних інспекторів
  - Запровадження дієвого зовнішнього і внутрішнього контролю

Рекомендації: Впровадження дієвого інструментарію політики протидії шахрайству (3)

- Посилення відповідальності осіб, винних у шахрайстві
- Запровадження кількісного аналізу шахрайства і помилок
- Удосконалення оцінювання дієвості роботи з протидії шахрайству
- Усунення помилок
- Вдосконалення системи контролю

Рекомендації: Удосконалення процедур звернення по допомогу

Пропонований механізм включає в себе три компоненти:

- 1. Загальні процедури застосування.**
- 2. Спрощений порядок звернення по допомогу для "зеленого списку" заявників, які повторно звертаються по допомогу та зарекомендували себе чесними та добросовісними отримувачами допомоги.**
- 3. Процедури виявлення шахрайства.**

Рекомендації: Удосконалення процедур звернення по допомогу (2)

Основні характеристики пропонованих процедур:

- Відокремлення процедур виявлення шахрайства від загального процесу обробки заяв
- Запровадження «зеленого списку» та розгляд заявників «зеленого списку» за спрощеним підходом
- Групування заявників на правоздатних отримувачів та потенційних отримувачів (підозрілий випадок та особливий випадок)
- Проведення повноцінного глибокого розслідування для групи «потенційних отримувачів»
- Застосування принципу «аналізу ризиків» для визначення підозрілих випадків
- Запровадження чітких прозорих механізмів покарань в залежності від скоєного правопорушення

Рекомендації: Непряма оцінка доходу заявника

- Для соціальних інспекторів механізм непрямої оцінки доходів може слугувати інструментом аналітичного відбору підозрілих випадків для проведення перевірок
- Відповідно до результатів, які були отримані в пілотних управліннях, НОД може покращити ефективність використання робочого часу соціальних інспекторів
- За допомогою НОД є можливість почати втілювати принцип «оцінки ризиків» для визначення підозрілих випадків
- Пропонуємо вибирати за допомогою НОД 5% заявників/отримувачів, для яких перевищення оціненого доходу над задекларованим є найвищим

Рекомендації: Запровадження бальної оцінки умов життя заявників

- В рамках проекту було розроблено додаток до Акту обстеження матеріально-побутових умов сім'ї
- Даний інструмент покликаний формалізувати результати обстеження умов життя заявників та надати якісним характеристикам, що спостерігаються під час обстеження, кількісного виміру.
- При перевищенні певного порогу балів, наразі визначеного як 8, справа вважається підозрілою і повинна передаватися на розгляд комісії, незалежно від того, чи звернення по допомогу відбулося на загальних підставах, чи як виняток (через комісію).

Рекомендації: Запровадження бальної оцінки умов життя заявників (2)

- **Завданнями обстеження умов життя заявників з використанням додатку є:**
  - 1) виявлення випадків надання неповної/недостовірної інформації про доходи домогосподарства (ДГ);
  - 2) виявлення нецільового використання наданих державою ресурсів;
  - 3) оцінка зусиль заявника щодо поліпшення свого матеріального стану власними зусиллями;
  - 4) отримання висновку щодо того, наскільки адекватно оцінено дохід з використанням моделі непрямой оцінки (на етапі відпрацювання моделі). Для цього соціальні інспектори повинні знати розмір оціненого доходу домогосподарства;
  - 5) формалізація інформації, отриманої під час обстеження.
- **Соціальні інспектори, які брали участь у апробації додатку до Акту обстеження, надали про нього схвальні відгуки.**